

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.089 у Хмельницькому
університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова
29000, м. Хмельницький,
вул. Героїв Майдану, 8

В І Д Г У К

офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента ФІГУРСЬКОГО В.М.
на дисертацію **УРОДИ ОЛЕКСАНДРА ВЯЧЕСЛАВОВИЧА** на тему
**«ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 Право

Ступінь актуальності теми дисертації. Актуальність дисертаційного дослідження Уроди О.В. визначається високою науковою та практичною значущістю проблеми забезпечення належної реалізації гарантій діяльності захисника під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. В сучасних умовах розвитку кримінального процесуального права саме ефективне функціонування інституту захисту є одним із визначальних критеріїв демократичності держави, рівня забезпечення прав людини та відповідності національної системи кримінальної юстиції міжнародним стандартам.

Право на професійну правничу допомогу та ефективний захист належить до фундаментальних конституційних прав, без належної реалізації яких неможливе забезпечення права на справедливий судовий розгляд. Водночас ефективність реалізації цього права значним чином залежить не лише від законодавчого закріплення процесуального статусу захисника, а й від існування реальних організаційно-правових і процесуальних механізмів, які унеможливлюють

необґрунтоване втручання у його професійну діяльність та забезпечують повноцінне здійснення функції захисту.

Особливої ваги зазначена проблематика набуває саме на стадії досудового розслідування, яка характеризується концентрацією процесуальних повноважень у сторони обвинувачення, активним застосуванням заходів процесуального примусу, обмеженням окремих прав особи та необхідністю оперативного прийняття процесуальних рішень. Саме на цій стадії кримінального провадження закладаються основи подальшого судового розгляду, формується доказова база, найбільш інтенсивно здійснюються процесуальні дії, наслідки яких можуть істотно впливати на реалізацію прав підозрюваного та інших учасників процесу. За таких умов діяльність захисника виступає одним із ключових засобів забезпечення засад змагальності, законності та недопущення порушень прав людини.

Попри суттєве реформування кримінального процесуального законодавства України та його орієнтацію на європейські стандарти кримінального судочинства, практика правозастосування свідчить про наявність низки проблем, пов'язаних із реалізацією процесуальних гарантій діяльності захисника. Серед них – випадки необґрунтованого обмеження доступу адвоката до матеріалів кримінального провадження, перешкоджання конфіденційному спілкуванню із підзахисним, складнощі реалізації права на збирання доказів захисником, ототожнення захисника з підзахисним, а також відсутність єдиних підходів до визначення змісту та системи гарантій діяльності захисника. Усе це зумовлює необхідність комплексного наукового переосмислення існуючих підходів до забезпечення ефективності професійної діяльності адвоката у кримінальному провадженні.

Додаткової актуальності дослідженню надають сучасні умови функціонування системи кримінальної юстиції України, пов'язані із запровадженням правового режиму воєнного стану. Внесення численних змін до

кримінального процесуального законодавства, поява спеціальних процедур здійснення досудового розслідування, необхідність забезпечення безперервності кримінального провадження в умовах збройної агресії, питання організації роботи адвокатури, мобілізації адвокатів, доступу захисників до осіб, які перебувають під вартою, а також забезпечення конфіденційності адвокатської діяльності формують нові виклики для реалізації права на захист та потребують належного наукового осмислення.

У зв'язку з викладеним тема дисертаційного дослідження О.В. Уроди є своєчасною, теоретично обґрунтованою та практично значущою. Вона відповідає сучасним потребам розвитку науки кримінального процесуального права, спрямована на вирішення актуальних проблем реалізації гарантій діяльності захисника під час досудового розслідування та має важливе значення для подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства і практики його застосування.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова проблема, дослідити і вирішити яку поставив собі за мету дисертант, чітко визначена. Такою метою автор визначив отримання нових науково обґрунтованих висновків щодо реалізації гарантій діяльності захисника під час досудового розслідування, а також розробку рекомендацій спрямованих на удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства, законодавства про адвокатську діяльність та практики його застосування. Для досягнення поставленої мети визначено дев'ять завдань, зокрема: 1) з'ясувати сутність та завдання гарантій діяльності захисника на досудовому розслідуванні; 2) визначити систему процесуальних гарантій діяльності захисника на досудовому розслідуванні та запропонувати їх класифікацію; 3) розкрити порядок набуття та механізм реалізації гарантій діяльності захисника під час досудового розслідування; 4) охарактеризувати генезу розвитку гарантій діяльності захисника під час

досудового розслідування на території України; 5) визначити зміст гарантій, які забезпечують залучення захисника до кримінального провадження і незалежність його діяльності; 6) з'ясувати сутність та проблеми реалізації гарантій участі захисника у доказуванні під час досудового розслідування; 7) визначити гарантії, що забезпечують виконання захисником своїх професійних обов'язків; 8) розкрити особливості забезпечення реалізації гарантій діяльності захисника стороною обвинувачення, слідчим суддею та іншими суб'єктами; 9) узагальнити результати дослідження, висловити пропозиції щодо внесення змін та доповнень до кримінального процесуального законодавства та законодавства про адвокатську діяльність.

Слід відзначити, що структура роботи побудована відповідно до поставлених завдань, яким також відповідають і положення, що викладені здобувачем у висновках. Констатую, що мета роботи в цілому досягнута, а поставлені завдання успішно виконані дисертантом.

Викладення матеріалу в дисертації є послідовним, чому сприяло коректне визначення об'єкта та предмета дослідження, логічне структурування змісту дисертації. Рухаючись від загального до конкретного, автор у розділі 1 дослідив поняття, завдання, систему процесуальних гарантій діяльності захисника на досудовому розслідуванні, порядок їх набуття та механізм реалізації, а також історичні аспекти зародження та розвитку гарантій діяльності захисника під час досудового розслідування в Україні. Зазначена база дала можливість дисертанту у розділі 2 розкрити характеристику окремих гарантій діяльності захисника на стадії досудового розслідування (гарантії залучення захисника до провадження, гарантії незалежності його діяльності, гарантії участі захисника у доказуванні, гарантії, що забезпечують виконання захисником своїх професійних обов'язків). У розділі 3 автор продемонстрував роль різних суб'єктів у забезпеченні реалізації гарантій діяльності захисника під час досудового розслідування – як тих, що беруть участь у кримінальному провадженні, в якому захисник надає правничу

допомогу (сторони обвинувачення, слідчого судді, інших учасників провадження), так і тих, що не мають до нього прямого відношення.

Методологічну основу дослідження становить діалектичний метод наукового пізнання соціальних явищ. Також у дисертації використовувалися загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема: аналіз, синтез, узагальнення, функціональний, порівняльно-правовий, історико-правовий, догматичний, статистичний методи, метод моделювання. Поєднання зазначених методів забезпечило повноту розроблення теми дослідження і достовірність отриманих результатів. Використана кількість актів законодавства, судової практики, наукової літератури, виданої як в Україні, так і за її межами є доволі великою (усього 327 найменувань, з яких 30 – іноземною мовою), що також забезпечило обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Результати дослідження (висновки, пропозиції та рекомендації) обґрунтовуються в роботі з урахуванням тенденцій правозастосовної практики, у тому числі на основі вивчення окремих судових рішень, правових позицій, висловлених у постановах Верховного Суду, практики Європейського суду з прав людини, звітів судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження, звітів Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ, власного досвіду зайняття адвокатською діяльністю.

Таким чином, дисертант у своїй роботі продемонстрував високий теоретичний рівень викладу матеріалу, логіку дослідження, вміння застосовувати різноманітні методи наукового пізнання, аналізувати наукові джерела, нормативно-правові акти та правозастосовну практику, коректно полемізувати з іншими науковцями, аргументовано відстоювати власну точку зору, узагальнювати науково та практично значущі висновки, що свідчить про високий рівень фахової підготовки та глибоку обізнаність з теоретичними і практичними проблемами досліджуваної проблематики.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу у наукових публікаціях.

Опонована дисертація є спеціальним дослідженням, в якому комплексно, з урахуванням правових позицій ВС, розглянуто проблеми реалізації гарантій діяльності захисника на стадії досудового розслідування. В дисертації сформульовано низку науково-обґрунтованих положень, висновків і пропозицій, що мають значення як для доктрини кримінального процесу, так і для правозастосовної діяльності.

У межах здійсненого дослідження отримано результати, що мають наукову новизну. Зокрема,

- *уперше:*

1) обґрунтовано низку класифікацій гарантій діяльності захисника під час досудового розслідування за різними критеріями: 1) за змістом: інституційні, організаційні, процесуальні, матеріальні гарантії; 2) за спрямованістю (об'єктом забезпечення): гарантії, спрямовані на адвоката-захисника як самостійного суб'єкта діяльності, гарантії, спрямовані на забезпечення прав та законних інтересів клієнта, гарантії, спрямовані на інших осіб; 3) за характером правового впливу: гарантії-дозволи, гарантії-зобов'язання, гарантії-заборони; 4) за способом реалізації: прямі і опосередковані гарантії; 5) за суб'єктом, що забезпечує їх реалізацію: гарантії, що забезпечуються державою, гарантії, що забезпечуються органами, які здійснюють кримінальне провадження (слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом, гарантії, що забезпечуються органами адвокатського самоврядування, гарантії, що забезпечуються іншими особами; 6) за функціональним призначенням: гарантії реалізації права на захист, гарантії незалежності захисника, гарантії конфіденційності діяльності захисника, гарантії безпеки захисника, гарантії належного виконання обов'язків захисником;

2) запропоновано дефініцію поняття «набуття гарантій діяльності захисника», яке розглядається як нормативно визначений, поетапний процес

виникнення у особи системи правових умов інституційного, організаційного і процесуального характеру, що забезпечує ефективне здійснення функції захисту, сприяє забезпеченню справедливості кримінального провадження і пов'язаний із набуттям особою спочатку статусу адвоката, а згодом – процесуального статусу захисника у конкретному кримінальному провадженні;

3) висловлено думку про необхідність розширення переліку підстав для відмови захисника від виконання своїх обов'язків та його доповнення такою підставою – «якщо стан здоров'я захисника перешкоджає належному виконанню його професійних обов'язків»;

4) зроблено висновок, що гарантійний потенціал судового контролю щодо діяльності захисника проявляється у трьох основних напрямках: компенсаторному, охоронному та відновлювальному: компенсаторний характер діяльності слідчого судді полягає у забезпеченні стороні захисту можливостей, які вона не може реалізувати самотійно через відсутність владних повноважень, зокрема у сфері доказування; охоронна функція судового контролю проявляється у запобіганні необґрунтованому втручанню у професійну діяльність захисника, охороні адвокатської таємниці та забезпеченні інституційної незалежності адвокатури; відновлювальна функція полягає у забезпеченні ефективного судового реагування на порушення прав захисника через розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора;

удосконалено:

1) періодизацію розвитку гарантій діяльності захисника на досудовому розслідуванні; запропоновано виокремлювати такі періоди: 1) ранній період (охоплює часи Київської Русі і Галицько-Волинського князівства); 2) період зародження (охоплює перебування українських земель під владою Литви, Польщі, а також часи Гетьманщини); 3) період розвитку (пов'язаний із затвердженням Статуту кримінального судочинства 1864 р.); 4) період занепаду (радянський період); 5) період відродження (сучасний період);

2) дефініцію поняття «кримінальні процесуальні гарантії діяльності захисника під час досудового розслідування», під яким пропонується розуміти різновид правових гарантій, що є системою закріплених у кримінальному процесуальному законодавстві умов, які спрямовані на ефективну реалізацію захисником функції захисту, охорону і захист його прав, свобод та законних інтересів, а також виконання покладених на нього обов'язків під час досудового розслідування кримінальних правопорушень;

3) підхід до розуміння механізму реалізації гарантій діяльності захисника під час досудового розслідування, який є цілісною системою елементів нормативного, організаційного та функціонального характеру, що забезпечує послідовне задіяння гарантій, спрямованих на забезпечення можливостей безперешкодного здійснення захисником його процесуальної функції на стадії досудового розслідування, попередження посягань на права захисника та поновлення його прав у разі порушення; складовими елементами цього механізму є: правова форма їх закріплення, суб'єкти реалізації та правовідносини, у процесі яких відбувається втілення нормативно сконструйованих умов у реальне життя;

4) підхід до класифікації гарантій участі захисника у доказуванні; обґрунтовано доцільність поділу таких гарантій на дві підгрупи: 1) гарантії, що забезпечують участь захисника у процесуальних діях, які проводяться стороною обвинувачення 2) гарантії, що забезпечують можливість самостійного формування доказової бази стороною захисту;

набули подальшого розвитку:

1) позиція про те, що судовий контроль у кримінальному провадженні доцільно розглядати як один із важливих проявів принципу *favor defensionis*, тобто загальної спрямованості кримінального процесу на забезпечення максимально сприятливих умов для реалізації права на захист;

2) підхід, відповідно до якого введення воєнного стану в державі не може бути підставою для обмеження допуску адвоката до участі у провадженні, участі в окремих процесуальних діях, якщо інше прямо не передбачено законом та не є об'єктивно необхідним для забезпечення національної безпеки; у разі запровадження обмежень, пов'язаних із вільним пересуванням осіб, у тому числі комендантської години, держава зобов'язана забезпечити адвокату реальну можливість безперешкодного доступу до клієнта для надання правничої допомоги;

3) думка, відповідно до якої гарантії діяльності захисника забезпечують не лише реалізацію його процесуальних прав, але й належне виконання професійних обов'язків; останні спрямовані на забезпечення ефективного, добросовісного та професійного здійснення функції захисту у кримінальному провадженні;

4) думка про важливість реалізації гарантій безпеки захисника, оскільки страх перед безкарністю посягань на життя та здоров'я адвокатів, його майно має так званий «охолоджувальний (стримуючий) ефект» (chilling effect) – адвокат, який не відчуває реального захисту з боку держави, об'єктивно опиняється у вразливому становищі та може бути схильний до самообмеження у виконанні професійних обов'язків, що прямо шкодить інтересам клієнтів і підриває довіру до системи правосуддя.

Наукове дослідження, проведене О.В. Уродою, має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Наведені дисертантом висновки, положення та пропозиції можуть бути використані у практичній діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, суду, адвокатів під час здійснення захисту у кримінальному провадженні, а також для удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України та законодавства про адвокатську діяльність. За результатами дослідження сформульовано пропозиції щодо удосконалення правового регулювання гарантій діяльності захисника у кримінальному провадженні.

Основні результати дисертації О.В. Уроди відображені у 3 наукових статтях у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, а також у шести тезах доповідей на наукових конференціях.

Основні положення дисертації, що виносяться на захист, у достатньому обсязі відображені в анотації до дисертації, зміст якої відповідає встановленим вимогам. Текст дисертації викладено у науковому стилі, літературною державною мовою.

Оцінка відсутності / наявності порушення академічної доброчесності.

У дисертації звернення здобувача до думок та ідей інших вчених містять посилання на відповідні джерела. Порушень академічної доброчесності у тексті дисертації офіційним опонентом не виявлено.

Оформлення дисертації здійснене відповідно до вимог, передбачених наказом МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40, і не викликає зауважень.

Загалом, позитивно оцінюючи дисертацію, вважаю за доцільне висловити й окремі зауваження, рекомендації та вказати на дискусійні положення і висновки, зроблені автором.

1. У дисертації достатньо уваги приділяється питанням класифікації гарантій діяльності захисника під час досудового розслідування кримінальних правопорушень (с. 46–49 роботи), однак автором не подається виключного переліку умов (положень), які слід вважати цими гарантіями. Такий підхід дисертанта не дає можливості повністю усвідомити систему гарантій діяльності захисника під час досудового розслідування. Під час публічного захисту дисертації хочеться почути міркування автора з цього приводу.

2. На с. 245–246 дисертації здобувач пропонує доповнити КПК України новою статтею 482-3 «Особливості порядку проведення слідчих (розшукових) дій та застосування заходів забезпечення кримінального провадження щодо адвоката». Однак змістовно вона стосується виключно гласних слідчих

(розшукових) дій. У зв'язку з цим цікавою є думка автора щодо можливості (чи неможливості) урегулювання особливостей порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо адвоката.

3. Здобувачу варто було дослідити і врахувати положення Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката, прийнятої 12 березня 2025 року. Хоча ця Конвенція ще не ратифікована українським парламентом, проте її положення щодо діяльності, професійних прав, свободи вираження поглядів, професійної дисципліни адвокатів, спеціальних заходів захисту адвокатів та їх асоціацій варті наукового осмислення.

Разом з тим, слід відзначити, що висловлені офіційним опонентом зауваження і побажання мають дискусійний, рекомендаційний, уточнюючий характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Висновки:

1. Дисертація Уроди Олександра Вячеславовича на тему «Гарантії діяльності захисника під час досудового розслідування» є завершеною науковою працею, що містить нові науково обґрунтовані результати, що у своїй сукупності мають значення для розвитку концептуальних основ реалізації гарантій діяльності захисника у кримінальному провадженні.

2. Зміст дисертації Уроди Олександра Вячеславовича відповідає спеціальності 081 «Право».

3. Дисертація Уроди Олександра Вячеславовича виконана і оформлена відповідно до вимог, передбачених Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502), та Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти,

наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

4. Здобувач Урода Олександр Вячеславович, зважаючи на рівень дисертаційного дослідження, заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент
доцент кафедри кримінального
процесу і криміналістики
Львівського національного університету
імені Івана Франка, кандидат
юридичних наук, доцент

Володимир ФІГУРСЬКИЙ